

MESNEVÎ ŞERHİ

Padişah Cariye Kissası

M. FATİH ÇITLAK

SUFI
KİTAP

İKİNCİ BASKI

MESNEVİ ŞERHİ
Eserin Özgün Adı: Padişah-Cariye Kıssası
M. Fatih Çıldak

SUFİ KİTAP | 57
tasavvuf kültürü | 18
m. fatih çıldak kitaplığı | 02

Kapakta kullanılan minyatür detayları
Sevakıb-ı Menakıb'dan alınmıştır.
Kitapta yer alan hatlar *Erol Tutkunkardeş'e* aittir.

editör **PINAR ZENGİN**

kapak tasarımı **RAVZA KIZILTUĞ**

1. baskı **Mart 2011, İstanbul**

5. baskı **Temmuz 2020, İstanbul**

isbn

ISBN 978-975-9161-56-9

9 789759 1161569

SUFİ KİTAP
Cağaloğlu Alemdar Mahallesi,
Alayköşkü Caddesi, No: 5
Fatih / İstanbul
Telefon: (0212) 511 24 24

sufi.com.tr
sufi@sufi.com.tr
f t d sufikitap

Kültür Bakanlığı Yayıncılık
Sertifika No: 45587

BASKI VE CİLT
Mega Basım
Cihangir Mah. Güvercin Cad.
No: 3 Baha İş Merkezi
Avcılar/ İstanbul
Telefon: (0212) 412 17 00
Matbaa Sertifika No: 44452

YAYIN HAKLARI
© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak
Timaş Yayın Grubu bünyesinde
faaliyet gösteren Sufi Kitap'a aittir.
İzinsiz yayınlanamaz. Kaynak
gösterilerek alıntı yapılabilir.

تو گوی ما را بدان شه بار نیست
با کریمان کار ما دشوار نیست

Tû megû mârâ bedân şeh bâr nîst,
Bâ kerîmân kârhâ düşvâr nîst.

*Şâha çıkmak izniniz yok, söyleme!
Sen, keremkâr üzre zorluk var deme!*

“Ben asla böyle bir aşka erişemem, enbiyânın ve evliyanın o Hakîkî Sultân katında nâil oldukları şereften nasib alamam, bize izin yoktur.” deme! Allah kerîmdir. Onun huzuruna kabul buyurdıkları da kerîmdir. Kerîmlerle iş görmek asla zor değildir.

Zira kerîm, kendi adına kazanmak için değil, karşısındakine kazandırmak için himmet ve gayret eden zâttır. Ben yapamam demek o büyük mânâya karşı saygısızlıktır.

Pâdişâh-Câriye kıssası diğerk Mesnevî şerhlerinde farklı bir beyit numarasıyla başlar. (Msl: Tahirü'l-Mevlevî şerhinde 36'dan başlar.) Ancak biz bu kitapta kıssayı müstakil olarak ele aldığımız için numaralandırmaya 1'den başladık.

1

بشويد ای دوستان این داستان
در حقیقت نقد حال ماست آن

Bişnevîd ey dostân in dâstân
Der hakîkat nakd-i hâl-i mâst ân.

*Dinleyin dostlar, gelin bir kıssa siz,
Hep hakîkat, anlatılmış hâlimiz.*

Dinleyin ey dostlar şu hikâyeyi!
Anlatacaklarım aslında hikâyeye değil,
bizim hâlimizin aynısıdır.

Bişnevîd!... Mesnevî-i Mânevî hem ‘b’ ile başlamış hem de “Dinle!” mânâsına gelen “Bişnev!” kelimesiyle kendisini açmıştır. Bu sözün tefsîri hakkında uzun uzun şerhler yapıldığı ve artık söylenecek başka söz bulunmadığı zannedilse de, kelimenin sathında kalmayıp içinde barındırdığı mânâyâ doğru yapılan araştırmalar, keşfedilecek nice derin mânâ ve sırların olduğunu hissettirmiştir.

Pâdişâh-câriye kıssası da; “Dinleyin!” hitâbı ile başlar. Yani umûma, herkese açık bir ifade tarzı gözden kaçmaz. Mesnevî’nin başlangıcındaki; “Duy, dinle!” sözü husûsî duyuşa ve teslimiyete işaret olurken, burada herkesin anlayabileceği bir kıssa anlatımına başlanıyor. Âdetâ ilk on sekiz beyitteki mânâ geniş bir misâl üzerinden beyân ediliyor. Ancak gerek bu kıssa, gerekse kâinatta gördüğümüz şeyler, içerisinde sayısız mânâyı barındırıyor olsa da, bunu algılamak ve fark etmek için insanın ilk önce kendisindeki âleme nazar etmesi ve o duyuşla beraber etrafında şahsına arz

edilen işaretleri anlaması gerekir. O hâlde ikinci “Dinleyin!” sözü evvelki dinlemenin bir eseri olacaktır.

İlk duyuşu fark ederek gönlümüzü o mânâyâ verdiysek artık ona yabancı değiliz ve bu sahanın mahremi sayılırız. Bundan dolayıdır ki Cenâb-ı Pîr; “Ey dostlar!” diyor. Dost, bir muhabbette buluşan ve cemâli birbirinden seyreden, sadece birbirine bakan değil, başka bir şeye baktığında da aynı güzelliği yahut aynı hissiyatı paylaşan insan demektir. Allah için dostluğun insana bu âlemde kazandırdığı en güzel ma’rifetlerden biri de kişinin dostla beraber âlemi seyrân edip aynı irfânda buluşması, yaşadığı her müddetin kendisine derece katettirecek hâle dönüşmesidir.

Ney’den dinleyiş yahut insandan duyuş çok özel bir ihtisas (uzmanlık) ister. O ihtisas neticesinde kâinata ve kendine ibretle bakma melekesi kazanılır. Ney’den ve insandan dinleyişe yahut bu melekeyi kazanmış insanların kâinata bakışına örnek olması açısından Cenâb-ı Pîr, Pâdişâh-câriye hikâyesini anlatmaya başlıyor.

Hikâyeyi tavsîf ederken; “**Anlatacaklarım aslında hikâyeye değil, bizim hâlimizin aynısıdır.**” cümlesi kullanılmıştır. Hâlimizin aynısıdır, demek fevkalâde dikkat çekicidir. Zira insanın aynadaki aksi bile kendisinin aynısı değildir. Buna rağmen insan, kendisini görmek, eksikliğini, üstünü başını veya kemâlini, güzelliğini seyretmek için aynaya bakar; aynadaki görüntüyle kendisini aynileştirir. Fakat aslında ve hakîkatte böyle değildir. Aynadaki aksim benim aynımsa ikiye, üçe, dörde bölünmem îcâb eder lâkin böyle olmamıştır. Aynadaki aksim benim gayrımsa benimle mukayyed (kayıtlı) olmamalı, başımı sağa çevirdiğimde o, îcâbında sola da bakabilmelidir.

Aynanın önüne geçtiğimde bir sûret beliriyor. Peki, bu sûret orada görüldüğü vakit aynanın kendi yüzeyi nereye gidiyor? Bu sorular insanın aklını karıştırabilecek derecede sağlam bir mantıkla ortaya çıkmıştır. Amma şu kadarını anlıyoruz ki ayna, yansıtma açısından bize en çok benzeyen görüntüdür lâkin bizim aynımız

değildir. Bu misâli çok iyi bilen Hazret-i Pîr, anlattığı kıssanın, herhangi bir aynanın zâtımız hakkında bize yansıttığından çok daha hakîkî şeyleri yansıttığını ifade ederek, her insanın bilmesi ve bulması gereken aslına işaret ettiğini söylüyor.

Pâdişâh-câriye hikâyesi, bu açıdan bakıldığında daha büyük bir önem arz ediyor. **“Anlatacaklarım aslında hikâye değil, bizim hâlimizin aynasıdır.”** diyerek hikâyeyi baştan sona hakikat olarak dinlememizi de tavsiye ediyor Hz. Pîr. Bu tavsiye Kur’ân-ı Kerîm’in anlattığı kıssaların hikâye gibi dinlenilmemesi gerektiğini gösteren önemli bir terbiyedir. Cenâb-ı Hakk celle celâluhû, nasıl ki mânâyı idrak etmemiz için Kur’ân-ı Kerîm’de birçok kıssa beyân etmiş ise, İslâm ahlâkını en güzel şekilde yaşayan âlimlerimiz ve velîlerimiz de bize lâzım olan mânâyı bazen hikâye üslûbuyla nakletmişlerdir. İnkârcılar, Kur’ân-ı Kerîm’deki değil kıssaları, emirleri bile hikâye kabul etmişlerdir. Amma mü’minler emirleri, nehiyleri ciddiye almaları bir yana kıssaları dahi Allah Teâlâ’nın kendileri için emri olarak telâkki etmişlerdir (öyle kabul etmişlerdir). Dünyaya dalan bir insan ancak lu’ub ve lehv (oyun ve eğlence yeri) olarak gördüğü bu âlemde serseri şekilde yaşarken, mü’minler bu âlemin oyununu bile ciddiye almışlar ve öylece yüksek derecelere sevk olunmuşlardır.

Mü’min kendisini Hakk’a ulaştıracak her şeyi ciddiye alır, Hak’tan uzaklaştıracak her şeyi de gayr-i ciddî kabul eder. Herhangi bir mü’minin bile boş sözleri terk etmek, mâlâyâni (hiçbir işe yaramayan boş söz ve davranış) ile vakit geçirmemek husûsunda bir ahlâka sahip olması gerekirken Hazret-i Pîr gibi kâmil bir insanın mâlâyâni ile uğraştığını ve boş sözler konuştuğunu herhâlde insafli hiçbir kimse iddia edemez.

Cenâb-ı Pîr’in anlatacağı bu hikâye, hem insan-ı kâmilden dinleme edebini telkin eden bir ifade ile başlamakta, hem de bizi nasıl bir seyr ü sülûkun beklediğini beyân etmekte. Yani bir nev’î, dinleyenin dinlenen olabilmesi için hangi safhaların eleğinden

geçmek îcâb ediyor, kemâle nasıl ulaşıyor, bunu bildirmekte. Pâdişâh-câriye hikâyesinde anlatılanlara bakarsak şunu da görmekteyiz ki; bu kıssa, umûmî olarak insanların çoğunda görülebilecek hâlleri anlatır. Yani okuyanların yüzde doksanı şu kıssada kendi hâllerini görecektir. Geriye kalan istisnâî durumları ve tecellileri Hz. Pîr daha farklı kıssalarla âşikâr etmiştir. Bu, aynı zamanda büyük bir müjdedir. Kıssanın insanların ekserisini içine alacak olması, insanların çoğunun kemâle erebilecek ve erişebilecek vasıfta olmasına işarettir.

“Ey dostlar, ey kalben bulduğumuz, aynı îmânda biliştüğümüz, Hakk’a vâsıl olmak derdinde olanlar, Allah için beni dinleyenler! Şu anlatacaklarım, sizlerdeki cevherlere birebir işaret etmektedir. Size Hak’la konuşmaktayım. Bu hikâye, sizler için aynaya bakmak gibidir hatta ondan da öte aslınızı bilmek, bulmak için hakîkî bir fikir verecek, yol gösterecektir.” diyerek bize seslenmektedir Hz. Pîr.

بودشاهی در زمانی پیش ازین
ملک دنیا بودش و هم ملک دین

Bûd şâhî der zamânî pîş ezîn,
Mülk-i dünyâ bûdeş ü hem mülk-i dîn.

*Hem cihana, dine sahiptir denen,
Vardı bir şâh nice yıllar önceden.*

Evvel zamanda bir pâdişâh vardı. Hem dünya mülküne sahip kudrette idi, hem de mânâ sahasında hâkimdi.

Hikâyedeki şekliyle düşünürsek, pâdişâhın vasfının, hayâlimize gelebilecek alelâde hükümdarlardan ayırıcı şekilde farklı olduğunu görürüz. Bir pâdişâh, hükümdar soyundan, belli bir nesebten gelir fakat kendisinde idarecilik sıfatı bulunmayabilir. Hükümdardır amma zâlimdir. İş bilmez, beceriksizdir. Yahut çok ustadır amma ahlâk-ı rezîle (kötü ahlâk) sahibidir. Dindar değildir. Fakat kıssadaki pâdişâh, gerekli hükümdarlık vasıflarına sahip, bu âlemin ötesinde bir âlem olduğunu bilip ona göre yaşayan ve teb'asını (halkını) da öyle yaşatmaya çalışan bir hükümdar niteliğiyle nazara verilmiştir. Alelâde bir hükümdar değil, hakkıyla o makamda oturan bir pâdişâh... Hükümünü dinleten ve Cenâb-ı Hakk'ın hükümünü dinleyen bir pâdişâh!

Bu tarif niçin önemli? Şunun için: Saltanatını hak etmeyen, şımarık, akli az, hafif bir kimse olsa câriyeye sevdalanması tabîi bir netice olacaktı. Pâdişâh, câriyenin sevdasıyla inim inim inlerken bizler; "İşte şimdi hak ettiğini buldun!" edasıyla, biraz da alaylı bir

şekilde bu hâli pek ciddiye almayacaktık. Oysa bu üstün özellikleri hâiz birinin birazdan başına gelecek olanlar, kıssayı daha heyecanlı ve dikkatli dinlememize vesile teşkil edecektir.

Pâdişâhın ‘akl-ı meâd’ a işaret olduğunu kabul edersek tam da bu aklın vasfı beyân ediliyor. Çünkü akl-ı meâd, dünyayı ve âhireti dikkatle sorgulayan ve bu ikisi arasındaki dengeyi muhafaza etmemize yarayan cevherdir. **“Hem dünya mülküne sahip kudrette idi, hem de mânâ sahasında hâkimdi.”** derken bir mânâ da şudur ki; bu akıl, âkıl ve bâliğ olanın bedenindeki akıldır. Yani, dünyevî zevkleri bilebilecek ve tadabilecek kuvvette ama aynı zamanda dinî ve uhrevî güzellikleri idrak edebilecek ve hayata tatbikini sağlayabilecek kudrette bir akıl.

“Evvel zamanda bir pâdişâh vardı.” Size günümüzün pâdişâhından bahsetmiyorum. Maksadım sizin bildiğiniz şu andaki saltanat sahibi hükümdarlar, paşalar değildir. Muhâtabın zihninde böyle bir şey husûle gelirse (oluşursa) neticede bu durum yanlış anlamaya sebebiyet verir ve Hazret-i Pîr’in sözleri maksadının dışına taşınmış olur.

“Evvel zamanda bir pâdişâh vardı.” Akl-ı meâd bundan evveldi. Akl-ı meâd ki nûranî tarafa bakar ve kişiyi hikmetlere sevk eder. Amma onda hâlâ bir benlik vardır. Ben yaparım sevdasını güder. Şimdi ben aşkla buluştum, aşk adamı oldum, aşk pûtesinde varlık vehmini mahveyledim (erittim, yok ettim). Bu, pâdişâh yani akl-ı meâd aşk-ı hakîkîyi bulmazdan evveldi.

O, dünya mülkünün saltanatını ve âhiretteki derecelerin zevkini sürmekteydi. Daha sonra ne dünya, ne âhiret; dünya mülkünü ve zevkini Cemâlullah’ta ifnâ eyledi (yok etti).

اتفاقشاه روزی شد سوار
با خواص خویش از بهر شکار

İttifâkaa şâh rûzî şüd süvâr,
Bâ havâs-î hîş ez behr-i şikâr.

*Bir tesadüf gitti şâh av etmeye,
Sürdü at etrafta varken bay, köle.*

Pâdişâh, âdeti üzere bir gün ata binerek ava çıktı.

Hem metnin aslında, hem de Tahirü'l-Mevlevî Hazretleri'nin tercümesinde 'tesadüf' kelimesi mevcûddur. Peki, bu âlemdede her şeyin takdîrle olduğu şöyle orta hâlli bir mü'min tarafından dahi biliniyorken böyle bir sözü Hz. Pîr niçin zikretmiş olabilir? Buradaki tesadüf, 'isabet' karşılığıdır. Kur'ân-ı Kerîm'de; *"Başınıza gelen musibetler, felaketler kendi ellerinizle işlediğiniz ameller, yüklendiğiniz günahlar yüzündendir."* (Şûra-30) buyrulmuştur. Dolayısıyla beyitte kastedilen, aslında musibet oklarından isabet almak mânâsına gelen 'tesadüf'tür. Tesadüf kelimesi ile hiç ummadıkları bir vakitte, beklenmedik bir ânda hâdiseye ma'rûz kalmaları da işaret edilmiş olur.

Pâdişâh maiyetiyle beraber yola çıktı. Yani tek başına değildi. Onu koruyabilecek, yardımına koşabilecek adamlarıyla beraberdi. Tedbirini almıştı. Tek başınayken böyle bir hâdiseye yaşasa birçok yakıştırmalar yapılabilirdi. Cârîye, pâdişâhı yalnızken görse saltanat sahibi olmadığını düşünebilir, onu herhangi bir insan zannederek naz yapıp vuslatı istemeyebilirdi. Pâdişâh, saltanatına işaret ede-

cek vasıfları kuşanmış olduğu halde ava gitti fakat avlanmaktan kurtulamadı.

Pâdişâhın maiyetiyle beraber yola koyulması, akl-ı meâdın her türlü ilmî donanımı, lâzım olan tedbirleri alarak yani kendine güvenerek avlanmaya çıktığının da işaretidir aynı zamanda. Bu ilimle, bu bilgiyle bana bir şey olmaz, dedi lâkin aşkı bilmediği için, avlanmak sevdasındaiken hissiyatın avı oldu. Ayrıca metinde geçen ‘**ata binmek**’ ifadesi akl-ı meâdın nefs-i hayvanîye üstün geldiğinin de işaretidir. Nefs-i hayvanî terbiyeye girdikten sonra hayvanlıktan kurtulamasa da nefs-i insanîye yakın hasletlere (özelliklere) sahip olur. Bu noktada Efendimiz^(sas)’in; “*Nefsiniz bineğinizdir.*” şeklindeki hadîs-i şerîfîni, mevzu’u açıklayıcı mahiyette olması açısından hatırlatmak isteriz.

Tasavvuf büyükleri ve insanın kemâlâtıyla alâkadar olan bazı üstâdlar, nefs-i hayvaniyyeyi kontrol etmesi hasebiyle rûhu akl-ı meâdla aynı mânâda kullanmışlardır. Bu sebepten dolayı bazı eserlerde rûh ve akl-ı meâd aynı mânâyı ifade etmektedir.

یک کنیزک دید شه در شاهراه
 شد غلام آن کنیزک جان شاه

Yek kenîzek dîd şeh der şâhrâh,
 Şüd ğulâm-i an kenîzek cân-i şâh.

*Yolda görmüş çok güzel bir câriye,
 Aşkla dolmuş şâhtı; döndü bendeye!*

Pâdişâh avlanmak için çıktığı yolda bir câriye
 gördü ve canı o câriyenin kulu kölesi oldu.

“Yolda bir câriye gördü.” Pâdişâhın saraydan çıkması ve av yoluna gitmesi kendisinin çok iyi bildiği alandan başka bir saha-ya çıkmasına remizdir (işarettir). Dışarı da onun kontrolünde yahut bilgisi dâhilinde olabilir fakat saray gibi değildir. Kendi sarayındaki otoritesi ve hükmü daha kavîdir (güçlüdür, etkilidir). Yolda câriyeyi görmesi, bilmediği sahada muhakeme yürütmesine (düşünme, anlama, hüküm verme) delâlet eder (işaret eder).

“Canı o câriyenin kulu kölesi oldu.” Kişi pâdişâh da olsa sevgisine ve kalbindeki duyguya, hissiyata hüküm geçiremez. Ayrıca bu beyit çok bilindik bir gerçeğe işaret eder. Pâdişâhlar saltanat ve heybetlerini yanlarındaki a’vân (yardımcılar), husûsî hizmetliler gibi kişilerin tarzıyla sahnelerler. Günümüzde bile bir kişinin etrafında birkaç koruma yahut ona arkadaşlık eden dikkat çekici insanların bulunması hemen bizde o kişinin özel olduğu imajını uyandırır. Her pâdişâh kendi saltanatını yansıtabilecek adamları ve hizmetçileri yanında ister. Saltanatın tabiatında bu vardır. Lâkin

pâdişâh değışse de hizmetliler değışmez. Başka bir saltanatın yahut onlara hükmedecek diğeri bir zâtın hizmetine girerler.

Metinde geçen ‘gulam’ yani câriye ifadesi çok mânîdardır. Gulam (câriye), vasfı hizmet olan kişidir. O hep hizmet etmekle meşguldür. Bu onun aslı işidir. Ama sahibi birçok kere değışebilir. Câriye kelimesinde Arapçanın mükemmel mânâ derinliğı yatmaktadır. Sadaka-i câriyeden hatırlanacağı üzere; devam edegelen, sürekli olan mânâsını taşır. Câriye dünya süsü olursa fânîlik üzere cârîdir. Mânânın hükmü altındaysa sadaka-i câriye olur, ebedî hayata kadar uzanır, kendi mecrasında yürür. Dünyayı talep eden birinin câriyeye ve devamlı yanında hizmet edenlere sahip olma isteğı aslında onların ebediyet ve sonsuza kalma arzularının işaretleridir. Hevâ ve hevesine tâbi olanlar bu nev’î (bu tür) câriyeleri ve hizmetçileri elde etmeye, Hakk’a müştâk (şevkli, arzulu) olanlar ise kendi canlarını dahi Allah yoluna infak ederek (vererek, harcayarak) sadaka-i câriyeye erişmeye çalışır.

Pâdişâh akl-ı meâd, câriye nefis-i insanî... Akl-ı meâd kendisini nefiste göstermek ister. Bu talep; aklın, kendi sahasının dışında da tezahür etmek (görünmek, ortaya çıkmak) muradıdır. Bizler bir insanın akıllı olduğunu nereden anlarız? Yaptığı fiillerden... Fiillerinde tezahür ettiği saha neresidir? Nefsidir. Nefsimiz ve o nefse işaret eden zâhirdeki (dıştaki) vücûdumuzdur. Akl-ı meâd hükümranısa yani pâdişâhsa elbet teb’asından (halkından) görünmek ister. Lâkin o nefis, akla da ait değildir. O hâlde akıl cevheriyle nefis emanetini mezcedecek yani tevhîd ile harmanlayacak bir kuvveye (kuvvet, kudret) ihtiyaç vardır. Bu ise ancak hakîkî bir mürşidin terbiyesine girmekle mümkün olur. Terbiyenin sahibi Hz. Allah’tır. Lâkin bu terbiyeyi kâmil insanlardan kullarına bahşetmektedir.

Akl-ı maaş veya akl-ı meâd aslında duyguların ve hissiyatın memurudur. Vücûd iklimimizde hangi kuvvet pâdişâh olursa kendisini muhakkak nefis makamında ve vücûd tahtında göstermek ister. Yani bize hâkim olan hissiyat, duygu veya bu nev’î latîf

unsurlar, ahlâk ve davranış olarak muhakkak beş duyu organımızın algılayacağı şekilde vücûd bulurlar. Kişinin davranışları, hâdiseler karşısındaki tutumu aslında onun vücûd ikliminde hâkim olan kuvveti göstermekte, ele vermektedir. Kişinin eserleri, kendisine müessir olanı (tesir edeni) işaret etmektedir.

“Pâdişâh avlanmak için çıktığı yolda bir câriye gördü ve canı o câriyenin kulu kölesi oldu.” Pâdişâhlar türlü türlü işler yapar, ikram ve tasarrufta bulunurlar. Verdikleri kararları bir şekilde uygularlar. Cenk ederler, hükümler, fermanlar îrad (söyleyip duyurmak) ederler. Bunların hepsi îcâb gereği ya da akıl mahsülü gibi görünse de aslında hissiyatın tatmininden ibârettir.

مغ جانس در قفس چون می طید
 داد مال و آن کنیزک را خرید

Mürğ-i câneş der kafes çün mî tapîd,
 Dâd mâl ü an kenîzek râ harîd.

*Can denen kuş kalpte çırpınmış o ân,
 Mal verip almıştı artık durmadan.*

Pâdişâhın can kuşu beden kafesinde çırpınmaya başlayınca, mal ve bahasını vererek câriyeyi satın aldı.

Sevginin kantarı fedakârlıktır. Kişi seviyorsa o sahada bir şeyler yapmalı, hizmet etmeli, en başta da mala kıymalıdır. **‘Mal ve bahasını vererek...’** Pâdişâh câriyeyi gasp ederek zorla almadı. Cârîyenin mihrini, değerini bilerek izinle bunu yaptı, usûlüne uygun şekilde elde etmeye çalıştı.

Akl-ı meâd kendince tedbirler aldı ve vuslatı (kavuşmayı) kendi gördüğü âlemdeki zâhir metâ’ ile elde edebileceğini düşündü. Akıl, maddenin kıymetini, sahip olduklarını bilir amma kendi sahasının dışında başka bir güzellik fark ettiğinde belli ölçülerde fedakârlık yapmak da ister. Verebileceği mânâsı yoktur. O mânâyı maddî vesilelerle elde etmeye çalışır. Akl-ı meâda takılıp kalmış kişinin, cenneti ibadetin karşılığı zannetmesi gibi. “*Dünyanızdan bana üç şey sevdirdi...*” hadîs-i şerîfi bile bazen akl-ı meâd sahiplerini ayıltmaya yetmiyor.

6

چون خرید اور او بر خوردار شد
آن کنیزک از همتا پمار شد

Çün harîd ô râ vü berhurdâr şüd,
An kenîzek ez kazâ bîmâr şüd.

*Mutluluk duymuş alır almaz onu,
Ansızın yâr hastalanmış, dertte bu!*

Câriyeyi mes'ud olmak ümidiyle satın almış olsa
da umduğunu bulamadı. Takdîr-i ilâhî îcâbı câriye
hastalanıverdi.

Pâdişâh daha evvel hiç görmediği bir hâdiseyle karşı karşıyaydı. Sarayında câriyeler vardı. Söylenildiği üzere mülk sahibiydi. Herhangi bir câriye gibi onu da alıp muradına erecekti. Hem bir câriyeye bu kadar ilgi göstermesi, hem de ondan çok şey umduğu hâlde isteğine nâil olamaması (ulaşamaması) kendisi için acayıptı. Öyle ya, saltanat sahibiydi. Saltanatın gereğini yaptı, kendince istediğini elde etti amma tatmin olamadı.

Yolda câriyeyi görmesi kadere, onu satın alması tedbirlere lâkin neticenin istediği gibi gerçekleşmemesi kazaya işaret olduğundan, tedbirleri kendince takdîr etse de, her şeyi takdîr edenin kazası karşısında âciz kaldı. Sarayın dışına çıkarak böyle bir hâdiseye ma'rûz kalması bir derece ihtimal dâhilinde idi lâkin şimdi câriye sarayın içinde ve elinin altında bulunmasına rağmen, kendisinin bu şekilde acze düşmesi ayrıca şaşırtıcıydı.

“Takkîr-i ilâhî icâbı câriye hastalanıverdi.” İnsanın elinde olmadan kendisinde bir hastalığın zuhûru (ortaya çıkışı) Allah Teâlâ'nın lûtfudur. Her şeyi biz yapabilseydik hastalığa da mâni olurduk. O hâlde hastalık bizim kudretimizin ne kadar sınırlı olduğunu hatırlatan, Allah Teâlâ'nın bir rahmet elçisidir.

Derler ki; Nemrut'un dişleri eşek dişi gibi tane tane ve gâyet sıkılmış. Ola ki içine bir şey kaçır, onu çıkartmaya çalışırken canı yanar da bu vesileyle aczini hatırlayarak Cenâb-ı Hakk'ı zikreder. Fakat bunu bile tatmasın, hiç hastalanmasın, Allah'a zerre kadar muhabbeti olmadığı için bu hâlden de mahrûm kalsın diye ona, isyanının cezası olarak sıhhat verilmiştir. Kişi hastalanıyorsa (tabîi ki sıhhatinin gereğini yaptığı hâlde, nefesine zulmetmediği takdirde) bilsin ki bu, Cenâb-ı Hakk'ın ona lûtfudur, rahmetidir. Böyle bir hastalık hâli, hem günahlarının affolmasına, hem derecâtının (derecesinin, makamının) âli (yüksek, yüce) olmasına, hem de Cenâb-ı Hakk'la ülfetine (yakınlık, dostluk) vesile teşkil edebilir.

“Takkîr-i ilâhî icâbı câriye hastalanıverdi.” Aldığımız tedbirler ve yaptığımız tercihlerden ötürü muhakkak bir fiile sebebiyet veririz. Takkîrimiz ve tercihimiz bir kazayı celbeder (çeker). Her ne kadar Mesnevî okurlarının bu mevzu'lara âşinâ olduğunu bilsek de galiba kaza ve kader mevzu'unu birazcık açmak icâb edecek.

Kader, Allah Teâlâ'nın her şeyi bilmesidir. Kaza ise o bilinenin mahlûkatı cihetinden de zâhir olmasıdır. Yani bizim başımıza gelen hâdiseler ve yaptığımız işler, Hak celle ve âlâ Hazretleri bildiği için mecbur olduğumuz fiiller değildir. Kader, tâbir-i câize kulun Allah'ına sürpriz yapamaması demektir. Her yaptığımız fiilin muhakkak neticesi vardır. Bunun zuhûruna 'kaza' denir.

Benim muhterem hocalarımdan biri şöyle anlatırdı: Bir adamı karşıdan görüyorsun; uçurumun kenarında gözleri kapalı vaziyette yürüyor. Yanındakine diyorsun ki bu adam düşecek. Nitekim iki, üç adım sonra uçurumdan aşağıyı boyluyor. Şimdi bu adam sen bildin diye mi düştü? Tabîi ki değil. Allah Teâlâ'nın bizim

fiillerimizi bilmesi, her yaptığımız fiilin Allah tarafından cebren yaptırıldığı mânâsına gelmez. Bir durumda, bir konumdasın ve o ân yapabileceğin, düşünebileceğin yüz bin fiil var. Yüz bin birinci fiil yok. İşte bu yüz bininin dahi Allah tarafından bilinmesine kader denir. Sen o fiillerden birini tercih ettin ve bir netice zâhir oldu (ortaya çıktı). Bilinenin ortaya çıkışına kaza denir. İnsanın elinde olan ve olmayan fiiller vardır.

Hülâsa ederek, Kur’ân-ı Kerîm’den hatırlayacağınız bir hâdiseyi nakledeyim: Hz. İbrahim^(as) ile Nemrut karşı karşıya geldiğinde Nemrut soruyor; “Senin Allah’ın ne yapar?” diye. Hz. İbrahim^(as); “Benim Rabbim öldürür, diriltir.” diye cevap veriyor. Bunun üzerine Nemrut iki adam çağırıyor, birisine; “Senin ölümüne hükmettim.” dedikten sonra diğerine de dönüp; “Seni de i’ dâm etmiyorum, hayatını bağışladım.” diyor. Sonra Hz. İbrahim’e dönerek; “İşte bak, ben de öldürüp diriltiyorum.” diye karşılık veriyor. Bunun üzerine Hz. İbrahim^(as); “*Benim Rabbim güneşi doğudan çıkartır, batıdan kaybeder. Gücün yetiyorsa haydi sen onu batıdan doğdur.*” (Bakara-258) deyince Nemrut âciz kalıyor. Bu çok dikkat çekici bir örnektir. Zira Nemrut yarın yevm-i mahşerde (mahşer gününde) hesaba sevk edildiğinde; “Her şeyi sen yapıyordun, biliyordun, ben kader mağduruyum.” diyebilir mi? Diyemez. Cüz’î iradesinin nelere muktedir olduğunu (yine Allah’ın izniyle) Allah’ın yüce peygamberini şâhid tutarak gösterdi. Amma şu var ki; bu olanların hepsi Allah Teâlâ’nın ilminin hâricinde değildi. Bu noktada cüz’î iradeyi inkâr etmek, kişiyi hesabı, cennetle cehennemi inkâra götürür ve neticede o kişi, Cenâb-ı Hakk’ın bu âlemde müsaade ettiği tercihi küfürden yana kullanır. Yaşadığımız toplumda kader mevzu’u çok eksik ve maalesef yanlış anlaşılmaktadır. Şimdilik bu kısa malûmâtla yetinelim.

Hülâsa, beyte dönersek; insan kendi tedbirleriyle bir şeyi elde etmek ister amma neticesi meçhuldür. Çıkan neticeye göre tekrar tedbirlerini almaya gayret eder. Bunun bir kısır döngü hâline gel-

memesi ancak Hakk'ın kendisi hakkındaki muradını gözetmekle mümkün olur. Büyükler şöyle buyurmuş: “Bir şeyi çok istesen, en az on kere nereden bunu istedim, keşke istemeseydim diye söylenirsin.” Kula yakışan tedbirini Hak Teâlâ'nın muradına uygun olarak alması ve Cenâb-ı Hakk'ın kendisine biçtiği rıza elbisesini giymeye çalışmasıdır.